

populației la materialele de promovare a sănătății și educație sanitară, publicate în revistă.

Însă, pentru ca să fie cunoscută apariția revistei de către cititori, ar fi bine-venită organizarea și desfășurarea unor campanii de publicitate despre publicație în ansamblu și editarea fiecărui număr în parte.

Pe paginile a celor 37 de numere editate până în prezent ale Revistei *Cronica Sănătății Publice*, au fost înserate multiple articole tematice privind diversele aspecte ale sănătății publice, igienei, epidemiologiei și supravegherii bolilor transmisibile; controlul bolilor netransmisibile, cu elucidarea cauzelor și măsurilor de prevenire a maladiilor de actualitate, inclusiv privind profilaxia specifică prin administrarea vaccinurilor etc. De asemenea, a fost reflectată și desfășurarea multor evenimente, precum ateliere de lucru, conferințe, congrese organizate de SSSSR, inclusiv desfășurarea manifestărilor dispuse de OMS: zile mondiale, lunare și săptămâni de prevenire și combatere a diferitor maladii contagioase și netransmisibile; de promovare a alăptării etc.

Revista a devenit și un mijloc de comunicare cu cititorii, cărora le-au fost oferite sfaturi sănătoase și răspunsuri la întrebări pe diversă tematică.

De rând cu multiple articole pe diversă tematică de promovare a sănătății, printre ele se răgăsesc și cele cu tangență la dauna fumatului sau a consumului excesiv de alcool. Materiale la această tematică au fost publicate în număr de cca 20, dintre ele vom menționa: *Privind derularea campaniei naționale Antifumat 2013* (nr. 1(25), ianuarie 2013); *Fumatul în școli: cât vom tolera problema?* (nr. 1 (31), martie 2014); *Încă o dată despre patima alcoolului* (nr. 3(33), septembrie 2014); *Consumul de alcool, ca risc major în traficul rutier* (nr. 4(34), decembrie 2014); *Tinerii își doresc un aer curat, fără fum de țigară*; articole de Ziua Mondială Fără Tutun – 31 mai 2014 (nr. 2(32), iunie 2014) – și Ziua Națională Fără Fumat (nr. 4 (34), decembrie 2014).

Din considerentul că Revista *Cronica Sănătății Publice* poate servi și în continuare drept un iminent instrument al Serviciului de Supraveghere de Stat al Sănătății Publice în promovarea sănătății și cunoștințelor despre sănătate, în educația sanitară și prevenirea maladiilor, ar trebui ca autoritățile medicale din republică să susțină mai palpabil Colegiul de redacție, pentru a fi asigurată elaborarea număr după număr, și desigur cu finanțarea respectivă, pentru editarea la timp a revistei.

Plasarea pe site-ul instituțiilor medicale republicane, municipale și raionale a variantei electronice a fiecărui număr editat al revistei de asemenea ar contribui la accesul mai multor cititori interesați de informația privind modul sănătos de viață și prevenirea maladiilor.

EVALUAREA CADRULUI DE POLITICI ÎN DOMENIUL PROMOVĂRII SĂNĂTĂȚII

*Natalia SILITRARI, Ion ȘALARU,
Aliona SERBULENCO,*
Centrul Național de Sănătate Publică

Summary

Evaluation of the health promotion policy

Healthy lifestyle has not yet become the norm for most of the Moldovan population. The health risk factors, such as: tobacco smoking, harmful alcohol consumption, physical inactivity, unhealthy diet, and health determinants such as poor living conditions, air and water pollution, poor hygiene and low income - determines the profile and the unfavorable development major chronic diseases representing a major challenge of public health issue and a barrier to the welfare and sustainable development of the country. WHO recommends implementing the actions and initiatives relevant to the comprehensive approach to health promotion and diseases prevention.

Moldova has developed a clear policy on health promotion, prevention and control of diseases sufficient to improve health and reduce inequities by applying approaches "health in all policies" and "whole of society". To this end they were analyzed and summarized documents in public health policies to demonstrate their effectiveness and adherence to strengthening national capacity in health promotion and disease prevention.

Keywords: *health promotion and communication, disease prevention, healthy lifestyles, risk factors, health determinants*

Резюме

Оценка политики укрепления здоровья

Здоровый образ жизни пока еще не стал общепринятой нормой для большинства населения Республики Молдова, что определяет профиль и неблагоприятную эволюцию основных факторов риска для хронических заболеваний, такие как курение, чрезмерное потребление алкоголя, отсутствие физической активности, нездоровое питание, и детерминанты здоровья, такие как нездоровые условия проживания, загрязнение воздуха и воды, плохая гигиена, низкие доходы. Этот факт представляет серьезный вызов общественному здравоохранению и является барьером на пути благополучия и устойчивого развития страны. ВОЗ рекомендует странам осуществление мер и инициатив, имеющих отношение к комплексному подходу к укреплению здоровья и профилактике заболеваний.

Молдова разработала четкую политику по укреплению здоровья и профилактике заболеваний, что приведет к улучшению состояния здоровья и уменьшению неравенств путем применения подходов «здоровье во всех направлениях политики» и «всего общества».

С этой целью были проанализированы и обобщены документы в области общественного здравоохранения, чтобы продемонстрировать свою эффективность и приверженность укреплению национального потенциала в области укрепления здоровья и профилактики заболеваний.

Ключевые слова: пропаганда здорового образа жизни, укрепление здоровья, профилактика заболеваний, детерминанты здоровья

Introducere

Sănătatea și bunăstarea sunt scopuri umane universale, considerate la ora actuală ca fiind drepturi umane vitale, componente majore ale dezvoltării echitabile umane, economice și sociale și totodată o resursă pentru viața de zi cu zi.

Traversăm o perioadă în care ne confruntăm cu majorarea costurilor la serviciile medicale și creșterea impactului bolilor asupra populației. Deși sloganul „Este mai ieftin să previi decât să tratezi” poate părea demodat, el este astăzi mai adevărat decât oricând. Dincolo de definiția clasică conform căreia promovarea sănătății este procesul prin care indivizii sunt ajutați să-și crească gradul de control asupra propriei sănătăți, pentru a și-o menține sau a o îmbunătăți, este vorba nu doar de o știință, ci și de arta de a cultiva sănătatea individului și a comunității prin facilitarea conștientizării, motivării și formării abilităților necesare ce permit adoptarea, schimbarea și menținerea unui stil de viață, a unor practici favorabile sănătății.

Promovarea sănătății este o abordare complexă, axată pe populație, care vizează îmbunătățirea și menținerea sănătății și se realizează prin educația populației, marketing social al ideilor, promovarea autoimplicării și sprijinului reciproc, mobilizarea comunității și promovarea politicilor de sănătate publică.

Acum, societatea caută răspunsuri eficiente la criza financiară, politică, umanitară și de mediu, la resursele insuficiente pentru sănătate, la nivelul înalt al morbidității și mortalității, îndeosebi al bolilor cronice netransmisibile, consumul excesiv de alcool și epidemia fumatului la tineri și adolescenții, care capătă o actualitate deosebită. Accesul la informații și servicii ce țin de informare, comunicare, consiliere sunt esențiale pentru a rezolva aceste probleme [1].

Republica Moldova, ca și majoritatea țărilor din regiune, se confruntă cu diferite provocări: creșterea poverii bolilor netransmisibile (BNT), prevalența înaltă a comportamentelor nesănătoase, agravarea presiunilor economice și creșterea costurilor serviciilor de sănătate, ceea ce sporește riscul excluziunii sociale și, deseori, anume cei care au cea mai mare nevoie de asistență medicală sunt cei mai marginalizați. În perspectivă, cheia succesului ar putea

fi schimbarea mentalității factorilor de decizie, a prestatorilor de servicii și membrilor societății, astfel încât serviciile de sănătate să nu mai fie percepute drept simple acțiuni de tratament al maladiilor, ci un mecanism care să plaseze accentul pe promovarea sănătății și educației pentru sănătate

Modul sănătos de viață încă nu a devenit o normă pentru majoritatea populației țării noastre, fapt care determină profilul și evoluția defavorabilă a determinantelor majore ale bolilor cronice – fumat, consum excesiv de alcool, inactivitate fizică, alimentație nesănătoasă, igienă deficitară etc.

Politicile, strategiile și legislația ce țin de promovarea sănătății se bazează pe roluri și responsabilități clare ale statului și instituțiilor în domeniul promovării sănătății, precum și pe colaborarea dintre instituțiile sistemului sănătății, autoritățile administrației publice locale și alte instituții relevante sănătății.

Materiale și metode

Au fost analizate și sintetizate strategiile, declarațiile și recomandările Organizației Mondiale a Sănătății adoptate la nivel internațional și regional, documentele de politici publice în domeniul promovării sănătății aprobate în Republica Moldova.

Evaluarea cadrului de politici în promovarea sănătății

Principiile de bază și acțiunile prioritare ale promovării sănătății și educației pentru sănătate au fost adoptate de guvernele multor țări în mod repetat, în cadrul diferitelor întruniri internaționale.

La prima Conferința Globală de promovare a sănătății de la Ottawa (Canada) din anul 1986, a fost adoptată *Carta de la Ottawa de promovare a sănătății*, prin care țările-membre ale OMS s-au angajat să-și fortifice eforturile pentru promovarea sănătății prin (1) elaborarea unor politici publice care favorizează sănătatea, (2) crearea unor medii favorabile sănătății, (3) consolidarea acțiunii comunitare, (4) dezvoltarea abilităților individuale și (5) reorientarea serviciilor medicale spre servicii de profilaxie și prevenire [2].

Prioritățile din domeniul promovării sănătății pentru secolul XXI au fost identificate în cadrul celei de-a patra Conferințe Internaționale în Promovarea Sănătății de la Jakarta, în 1997, care pentru prima dată a implicat sectorul privat să participe la susținerea acțiunilor de promovare a sănătății prin (1) creșterea investițiilor pentru îmbunătățirea stării de sănătate, (2) consolidarea și extinderea parteneriatelor pentru sănătate, (3) creșterea capacității comunitare și împuternicirea individului, (4) asigurarea unei infrastructuri pentru promovarea sănătății [3].

În anul 2005, la cea de-a șasea Conferință Globală în Promovarea Sănătății, a fost adoptată

Carta de la Bangkok *Promovarea sănătății într-o lume globalizată*, care a identificat provocările majore în domeniu, acțiunile și angajamentele necesare pentru abordarea comprehensivă a factorilor determinanți ai sănătății într-o lume globalizată și a oferit o nouă direcție privind crearea parteneriatelor durabile cu societatea civilă și cu sectorul privat în realizarea acțiunilor de promovare a sănătății populației [4].

În septembrie 2012, Comitetul Regional pentru Europa al OMS, în cadrul sesiunii a 62-a, a adoptat cadrul nou al politicii europene de sănătate – *Sănătatea 2020*, care încurajează țările să elaboreze strategii naționale intersectoriale cu scopuri și ținte care vizează provocările-cheie ce țin de promovarea sănătății și profilaxia bolilor. Programele de promovare a sănătății bazate pe principiile de implicare și abilitare a tuturor actorilor cointeresați oferă beneficii reale și includ: (1) crearea unor condiții mai bune pentru consolidarea sănătății, (2) îmbunătățirea cunoștințelor medico-sanitare, (3) facilitarea alegerii în favoarea unui stil de viață mai sănătos [5].

Declarația de la Helsinki *Sănătatea în toate politicile*, adoptată la cea de-a 8-a Conferință Globală în Promovarea Sănătății de la Helsinki, 2013, prevede implicarea altor sectoare decât sectorul sănătății pentru a îmbunătăți și promova sănătatea populației, a evita acțiunea factorilor nocivi și a determinantelor sănătății (comportamentul, condițiile de trai, muncă și educație, accesul la produse și servicii etc.) [6].

Strategia în domeniul activității fizice pentru Regiunea Europeană a OMS pentru perioada 2016-2025 este cel mai recent document de politici, aprobat de Comitetul Regional OMS pentru Europa în cadrul celei de-a 65-a Sesiune din septembrie 2015, Vilnius, Lituania. Scopul strategiei este încurajarea țărilor pentru creșterea nivelului de activitate fizică prin: (1) promovarea activității fizice și reducerea comportamentului sedentar; (2) asigurarea accesului la locuri/medii atractive și sigure pentru practicarea activității fizice; (3) asigurarea de șanse egale pentru activitatea fizică, indiferent de sex, vârstă, venit, educație, etnie sau de invaliditate; (4) eliminarea barierelor și facilitarea activității fizice [7].

Aspectele și intervențiile de promovare a modului sănătos de viață și educație pentru sănătate sunt părți componente în majoritatea documentelor de politici naționale în domeniul sănătății publice: prevenirea bolilor transmisibile și netransmisibile, reducerea factorilor de risc, promovarea sănătății tinerilor, a sănătății mintale etc.

Cadrul legislativ și instituțional general pentru realizarea activităților din domeniul de interes în Moldova este stabilit prin: *Politica Națională de Sănătate a Republicii Moldova pentru 2007-2021*; *Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice*, nr. 10-XVI din 3 februarie 2009; *Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020*.

Politica națională de sănătate (PNS) este documentul strategic în domeniul promovării sănătății și profilaxiei maladiilor. Este pus un accent deosebit pe debutul sănătos de viață, pe menținerea și fortificarea sănătății generației tinere, precum și a persoanelor în etate, inclusiv prin fortificarea măsurilor de creare a unei societăți fără tutun, abuz de alcool și droguri. De asemenea, documentul prevede obligațiunile vizând ameliorarea mediului ambiant, asigurarea unei alimentări raționale și sporirea activității fizice a populației. Angajamentul statului, cooperarea intersectorială, echitatea și solidaritatea, finanțarea durabilă, participarea comunității sunt printre principiile promovate de PNS [8].

Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice, nr. 10 din 3 februarie 2009, a fost elaborată în scopul asigurării condițiilor optime pentru realizarea maximă a potențialului de sănătate al fiecărui individ pe parcursul întregii vieți prin efortul organizat al societății, în vederea prevenirii îmbolnăvirilor, protejării și promovării sănătății populației și îmbunătățirii calității vieții. Printre principiile de bază ale acestei legi se enumeră și preocuparea pentru determinatele sociale, de mediu și comportamentale ale stării de sănătate (art. 3). În articolul 5 al aceiași legi sunt enumerate domeniile în supravegherea de stat a sănătății publice, unde atât promovarea sănătății, informarea și educația pentru sănătate, cât și supravegherea, prevenirea și controlul BNT sunt domenii prioritare. Articolele 46, 47, 48 sunt predestinate promovării sănătății, unde sunt stipulate aspecte ce țin de organizarea acțiunilor, de instruire și de difuzare a informației în domeniul promovării sănătății și profilaxiei bolilor. Serviciului de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice i se atribuie rolul de lider și acesta stabilește modul de organizare a activităților în domeniu [9].

Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020 are drept scop îmbunătățirea sănătății populației, reducerea inechităților în sănătate prin consolidarea Serviciului de Supraveghere de Stat a Sănătății Publice pentru realizarea operațiunilor esențiale de sănătate publică și prestarea serviciilor de sănătate publică accesibile și de înaltă calitate la nivel individual, comunitar și populațional.

Obiectivele și direcțiile de acțiune ale acesteia vizează consolidarea capacităților naționale, acțiunilor multisectoriale, stimularea și cooperarea internațională pentru dezvoltarea, implementarea și evaluarea serviciilor de sănătate publică. Implementarea Strategiei presupune dezvoltarea acțiunilor de prevenire și control al bolilor, managementul urgențelor de sănătate, supravegherea factorilor de risc, consolidarea componentei de promovare a sănătății și creșterea nivelului de responsabilitate al cetățenilor pentru propria sănătate. Respectiv, strategia are menirea de a îmbunătăți sănătatea

și a reduce inechitățile pentru toată populația, ce reprezintă un proces continuu pe parcursul vieții, implicând competențele tuturor actorilor-cheie din sănătate, educație, sport, mediu, muncă, industrie, comerț, finanțe și dezvoltare economică, precum și ONG-urile, societatea civilă și sectorul privat, la nivel național și internațional [10].

Reforma sistemului de sănătate în Republica Moldova tinde să accelereze obținerea unor realizări eficiente de profilaxie și prevenire a bolilor prin intensificarea acțiunilor de promovare a sănătății preponderent la nivel de comunitate. În acest context, pentru a obține succese în promovarea sănătății și prevenirii bolilor la toate etapele vieții, sunt necesare acțiuni susținute și durabile intersectoriale, care au la bază principiile „Sănătatea în toate politicile” și „Întreaga societate”, desfășurate coordonat în cadrul unui Program național de promovare a sănătății, care să asigure îmbunătățirea situației în domeniu.

Scopul noului **Program național în promovarea sănătății pentru anii 2016-2020** este de a favoriza adoptarea comportamentelor sănătoase în toate etapele vieții. Obiectivele specifice se axează preponderent pe modificarea atitudinii și îmbunătățirea cunoștințelor în domeniul promovării sănătății la adulți și tineri; consolidarea capacităților specialiștilor din sectorul sănătății și din educație; susținerea și crearea unor medii favorabile promovării modului sănătos de viață în instituțiile de educație, la locul de muncă, în comunitate; promovarea și încurajarea activității fizice zilnice în toate etapele vieții, evitând inechitățile.

Succesul implementării acțiunilor prevăzute în Program va depinde de stabilirea unui parteneriat durabil între sistemul de sănătate și sectoarele ale căror politici au impact asupra sănătății, precum: economie și comerț, agricultură și industrie prelucrătoare, finanțe, educație, sport, transport și dezvoltare regională, protecția mediului și a muncii, la nivel național și internațional.

Concluzii

Povara globală a bolilor netransmisibile, riscul răspândirii rapide a bolilor transmisibile, prevalența înaltă a comportamentelor nesănătoase, inclusiv la tineri – toate acestea constituie o provocare majoră de sănătate publică, care necesită implicare și intervenții imediate.

În Republica Moldova, modul sănătos de viață încă nu a devenit o normă pentru majoritatea populației, fapt care determină profilul și evoluția defavorabilă a determinatelor majore ale bolilor cronice – fumat, consum excesiv de alcool, inactivitate fizică, alimentație nesănătoasă, igienă deficitară etc. De aceea, angajamentul și suportul politic față de promovarea sănătății sunt importante în sistemul de sănătate, influențând menținerea și fortificarea

sănătății populației. Un progres considerabil se poate face prin implementarea intervențiilor de promovare a sănătății, axate pe grupurile-țintă și cele defavorizate.

Documentele de politici publice menționate sunt suficiente pentru a îmbunătăți sănătatea populației și a reduce inechitățile în sănătate prin aplicarea abordărilor „întregul guvern” și „întreaga societate”. Toate aceste documente respecta recomandările OMS privind implementarea principiilor „Sănătate în toate politicile” și „Sănătate pentru toți” în Republica Moldova. Procesul de elaborare a politicilor se bazează pe componentele-cheie ale rezoluțiilor Adunării Mondiale a Sănătății, precum și pe argumentările bazate pe dovezi.

La nivel național s-a dezvoltat deja o politică clară în domeniul promovării sănătății și profilaxiei bolilor. Actualmente, se află în proces de aprobare *Programul național de promovare a sănătății pentru anii 2016-2020*, care reunește acțiuni și intervenții multisectoriale cost-eficiente și un șir de indicatori de evaluare a progresului la nivel național, în conformitate cu recomandările OMS.

Politicile publice sectoriale adoptate în domeniile cu impact asupra sănătății, precum: agricultura, finanțele, educația, transportul, economia, nu pun în valoare sănătatea ca o componentă-cheie și nu asigură un mediu favorabil pentru alegerea și menținerea unui comportament sănătos. Deseori, ele sunt dominate de interesele economice și, respectiv, interesele businessului.

Bibliografie

1. *Promovarea sănătății și educație pentru sănătate*. Școala Națională de Sănătate Publică și Management Sanitar. București: Public H Press, 2006.
2. *The Ottawa Charter for Health Promotion*. <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/ottawa/en>
3. *Jakarta Declaration on Leading Health Promotion into the 21st Century*. <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/jakarta/declaration/en>
4. *The Bangkok Charter for Health Promotion in a Globalized World*. http://www.who.int/healthpromotion/conferences/6gchp/bangkok_charter/en
5. *Health 2020: the European policy for health and well-being*. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-policy/health-2020-the-european-policy-for-health-and-well-being>
6. *Health in All Policies: Framework for Country Action*. <http://www.who.int/healthpromotion/frameworkfor-countryaction/en/>
7. EUR/RC65/9 Physical activity strategy for the WHO European Region 2016–2025. <http://www.euro.who.int/en/about-us/governance/regional-committee-for-europe/65th-session/documentation/working-documents/>
8. *Politica Națională de Sănătate a Republicii Moldova pentru 2007-2021*. Hotărârea Guvernului nr. 886 din

06.08.2007. În: Monitorul Oficial, nr. 127-130 din 17.08.2007, art. 931.

9. *Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice*, nr. 10-XVI din 3 februarie 2009. În: Monitorul Oficial, nr. 67 din 03.04.2009, art. nr.183.
10. *Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020*, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1032 din 20.12.2013. În: Monitorul Oficial, nr. 304- 310 din 27.12.2013, art. nr. 1139.

EVOLUȚIA PROMOVĂRII SĂNĂTĂȚII

Aliona TIHON,

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie
Nicolae Testemițanu

Summary

Developments in health promotion

The understanding of health determinants has shaped health promotion policies. Terms and concepts in health promotion have evolved education to health education and health promotion. Health education starts during the XIX-th century and was, done systematically through the publication of books, journals and brochures or through medical conferences. The paper presents a review of the purpose of identifying the historical milestones of health promotion.

Keywords: health determinants, health promotion, health education

Резюме

Эволюция пропаганды здорового образа жизни

Понимание комплексного медицинского детерминизма повлияло на развитие политики по укреплению здоровья. На протяжении всей истории говорили о медико-санитарном просвещении, санитарном воспитании, в настоящее время – о пропаганде здорового образа жизни. Медико-санитарное просвещение было основано в XIX-ом веке, путем публикации книг, информационных брошюр или общественных конференций. Эта статья представляет собой обзор литературы по основным этапам в развитии пропаганды здорового образа жизни.

Ключевые слова: медицинский детерминизм, медико-санитарное просвещение, санитарное воспитание

Introducere

„Sănătatea nu este prețuită până când nu apare boala” (Thomas Fuller)

Evoluția de la educația pentru sănătate la promovarea sănătății a avut un parcurs lung, de secole, fiind strâns legat de realitățile istorice, dar și de apariția și dezvoltarea științelor medicale. Educația pentru sănătate și promovarea sănătății sunt perce-

pute ca fiind similare, cu toate acestea ele reprezintă noțiuni distincte.

Educația pentru sănătate reprezintă furnizarea cunoștințelor către grupuri de indivizi, astfel încât aceștia să-și poată modifica, în mod voluntar, anumite comportamente, de obicei de risc.

Promovarea sănătății este un concept difinit pentru prima dată în anul 1986, de către Organizația Mondială a Sănătății, ca fiind procesul care le permite oamenilor să exercite controlul asupra determinantelor sănătății și să-și îmbunătățească astfel starea de sănătate

Oamenii trebuie informați cu privire la sănătate și modul lor de viață, având ca obiectiv prevenirea îmbolnăvirilor înainte ca procesele de deteriorare a sănătății să înceapă. Promovarea sănătății este necesară atât în mediul urban, cât și în mediul rural prin diferite metode.

Omul este o parte a viului, a naturii și înseamnă viață. După cum e normal să ne intereseze viața, sănătatea mediului înconjurător, așa trebuie să ne intereseze și sănătatea omului. **„Sănătatea** reprezintă starea completă de bine din punct de vedere fizic, mintal și social. Ea nu înseamnă numai absența bolii sau a infirmității” (OMS, 1948). Sănătatea este o calitate a vieții și totodată o măsură a calității vieții (a nivelului de trai socioeconomic și cultural).

Obiectivul acestei cercetări este de a contura cele mai importante momente ale evoluției promovării sănătății, de la formele nesistematizate de educație pentru sănătate până la programele actuale de promovare a sănătății.

Materiale și metode

Am efectuat analiza literaturii medicale, precum și a articolelor din publicații de specialitate.

Rezultate obținute

La începutul secolului al XIX-lea, populația era afectată de boli datorate condițiilor de viață insalubre, hrănilor insuficiente, surselor de apă necorespunzătoare. Lipsa de cunoștințe despre boli, dar și reticența în aplicarea măsurilor de protecție au determinat medicii din acea perioadă să întreprindă diferite acțiuni de educație sanitară. Principala metodă a constat în publicarea unor materiale educative pe diverse teme. Câteva lucrări cu rol de educație sanitară sunt următoarele:

- În anul 1803, Vasile Aaron (1770-1822) scrie prima carte cu mesaje antialcool în versuri *Vorbire în versuri de glume între Leonat, bețivul din Longobarda, și Dorofața, muierea sa.*
- În 1824, Ștefan V. Epescurescu (1777-1850) publică cârtica *Mijloace și leacuri de ocrotirea ciumei.*